

2052

BUDEČ

HISTORICKO-MÍSTOPISNÁ ČRTA

UPRAVIL

VÁCSLAV ŠVARC V KOLČI

DRUHÉ VYDÁNÍ // NA OSLAVU TISÍCILETÉ PAMÁTKY
ZALOŽENÍ

2074

1905

Nákladem „Společnosti přátel staroslavné Budče v Zakolanech“.
Tiskl Václav Stočes v Kralupech n. Vlt.

K posvátné *Budči*, zlatému to stánku slavné minulosti české, jež duchové slovanských praotců našich oblétají a tajuplné zkazky z pravěkých dob šepotají, obrací se často poutník český a prodlévá rád v tichém zadumání u něho. Vždyť stála v něm kolébka osvěty a vzdělanosti české již v pravěkých dobách, do nichž paprsek historie nevniká, kdy ještě předkové naši byli svoji a žili neporušeným životem slovanským, nám málo známým. Zádumčivě hledí posvátná Budeč nyní do požehnaného kraje průmyslem a železnou drahou obdařeného i toužebně pozírá ku východu, kde mladší a šťastnější bratr její, královský hrad pražský, jasným leskem svým září nad městem stověžatým.

Dávno zanikl veškerý ten bájeplný, tajemný život zdejší, veškerá ta vláda tohoto kouzelného sídla prvních vévodů českých; zanikla i ona tajuplná síně, v níž učívali se věhlasné dcery Krokovy a kněžicové posvátným tradicím národním a náboženským znamením, jimiž bohové dávali poznávati pravdu. Zmizely dávno gloriolou ozářené velebné postavy svatých ochránců národa českého Ludmily a Václava.

Vše zmizelo jako luzný sen a jen to, co církví Páně a zbožným vévodou Spytihněvem na této skalnaté obrovské mohyle založeno bylo za dávnověkosti, přečkalo bouře i věky. Jen ctihodný, starobylý kostelíček zbyl tu jako staříčků, němý svědek bývalé slávy tohoto každému upřímnému Čechu posvátného místa. — —

Pověstí stala se Budeč památnější než dějinami. Známý kronikář Hájek ve své kronice české vypravuje na listu 4:

„Lid ten český veliku chuť majíce ku pánu svému Krokovi a viduce jeho velikomocnost, jemu poctivost a bezpečnost, aby činili všemi obyčeji obmejšleli. Dne jednoho sešli se na dvůr Černoušův a odtud do Ctinovsi společně přišli a pánu svému mnohé věci budoucí skrze Slavboje syna Lesyslavova předkládali a při konci jeho to pověděti rozkázali, že su se o to usnesli a na tom zůstali, aby v městě slušném a bezpečném město a hrad postavili, proto, aby on Krok jako pán jich na hradě seděl a oni pod ním jak poddaní, aby v městě obývali a odtud jich aby se žádná škoda ani hanba nestala. Krok znamenav jich býti slušný úmysl, dal jest k tomu své povolení. Tu oni hned bezprodleně vyvolivše místo jedno dosti na vysoké hoře, všedši tam příkopy lámali, valy dělali, domy, jimž Budy říkali i hrad ze dříví stavěli. Hradu i městu Budeč převzděli.“

První tato zpráva o založení Budče postrádá jako tradice ovšem historických dokladů. Není však příčiny, proč bychom pochybovali, že hrad i osada Budeč hned za dávných dob prvních vévodů pohanských Přemyslovcův byly založeny. Již za báječných časů Krovových i Libu-

šiných bývala prý na Budči škola, v níž knížata čeští byli vzděláváni. Bylať tu škola pohanská, připravujíc cestu věrozvěstům křesťanství.¹⁾ Jiná tradice dochovala nám jména některých školů navštěvujících paniců: Bohuše, Hrdinu, Hněvboje, Kašova, Květoše, Přemysla, Samostřela, Strachkvasa, Svatoše, Varžana a panen: Bojany, Borky, Boženy, Dobromily, Hněvuše, Kašy, Kníny, Krasny, Kýhaly, Milky, Miluše, Sosnovy, Světky, Tetky, Vítky a *Libuše*, kteráž nad všechny družky velikostí ducha i spanilostí srdce vynikala, pročež ji národ jakožto dceru knížete Kroka k vládě povolal. Ve škole té prý vyučováno *Lešínem Budkem*, hadačem nad jiné proslulým v obětování bohům a věštbám prorockým, což pokládáno v dobách tehdejších za největší moudrost a učenost. Podle staroslovanské legendy o sv. Václavu, Vostokovem v Petrohradu r. 1830. teprv oznámené a až do 10. století sahající, dala sv. Ludmila vnuka svého Václava od kněze písmu slovanskému (knigam slověnským) učití ve škole vyšehradské, po čemž teprv na Budeč poslán, aby se tam latině učil. V nejstarším vyobrazení legendy o sv. Václavu v bibli lobkovské spatřuje se kněz přísného vzezření, metlu v ruce držící, před nímž pacholík Václav z knihy odříkává. Mělť tedy budečský kostel již tehdá kněze, který písmu vyučoval.

Hájek ve své kronice na listu 67. uvádí:

„Veliku maje kníže Vratislav milost a lásku k svým synům, zvláště Václavovi z vůle matky Ludmily, vzav Václava dal jej na učení na Budeč neb toho času v tom městě, kteréž byl Vratislav Žatecký vypáliti dal, veliké učení latinským bylo. Václav kníže mladý jako poslušný otce svého i babky, také svých mistrův, velmi se pilně učil, tak že se tomu všichni divili a jakž kolivěk učení pilen byl, však proto modliteb svých obyčejných Pánu Bohu obětovati nepřestával a na každý den při mši tu na Budči

¹⁾ Jan Kořínek l. P. 1675 poznamenal, jakž i v Paprockého knize o stavu městském čteme.

v kostele svatého Petra vínem a světlem posluhovat jest nezmeškal!“

Na památku této slavné školy ve starověku na hradu Budči, označeny jménem Budeč mnohé školy i jednoty učitelské, zejména škola Amerlingova z r. 1839, c. k. česká hlavní škola na Novém Městě pražském z r. 1848, později v ústav učitelský přeměněná a pražská jednota učitelská z let šedesátých, po jejímž příkladě asi šedesát spolkův učitelských v Čechách a na Moravě též jméno Budeč si dalo. —

Není tudíž pochybnosti, že na Budči bývalo nějaké vyučování, avšak sotva asi škola způsobu pozdějšího. Měl-li zajisté kdo co uměti, musil se tomu i za časů pohanských učití cvičením paměti a nápodobením. Tu učili se kněžicové i synkové dvořanů knížecích věcem některým, jimiž pak vynikali nad ostatní lid, ať to již byly náboženské neb i právní. Za prvních dob křesťanství, když rozšiřování a ujetí nové víry nejvíce na knížatech záleželo, bývalo při knížatech mnoho kněží, kteří přičiňovali se k tomu, aby knížata a dvořany stálým poučováním o víře přesvědčili a k utvzování poddaných v novém náboženství je povzbudili.

Na hradě Budči založil kníže Spytihněv, syn Bořivojův a strýc sv. Václava, r. 895—912 kostel, jež zasvětil ke cti sv. Petra, později i po sv. Pavlu pojmenovaný, při němž hradského kaplana ustanovil.²⁾

Hrad Budeč býval dřevěný, též náspem zemitým obehnaný, pod ním níže rozkládalo se veliké městiště na straně severní s příbytky lidskými, též dřevěnými, slamou krytými, náspem 2 až 3 sáhy vysokým ohražené. Na západní straně pak, kde ostroh stráně s planinou splývá, nejsilněji byl ostroh opevněn. V ohradě té, která plotem zvýšena a na obranu opatřena byla, mnoho lidí stále přebývali a v čas války tam se mohlo utíkat.

²⁾ Kronika Neplachova. Dobner, Mon. IV. 98.

Obvod větší ohrady (předního valu, tedy bývalého města) obnáší 1010° čili 2525 kroků. Menší ohrada prostírající se kol někdejšího hradu čítá 288° zdvihající se 3'—6'—9' nad plochou hradiště. Prostora, jižto valy Budečské v sobě zavírají, obnáší 22.440 □°; rozsáhlost to znamenitá. Soudíce dle analogie, jižto nám města baltických Slovanů poskytují, máme za to, že se nad oněmi náspy, před věky ovšem mnoho vyššími a dokonalejšími sruby čili ploty dřevěné zdvihaly, které snad skulinami byly opatřeny, aby se jimi střely na nepřítele pouštětí mohly; z pramenů pak dějepisných, zvláště kroniky Saxa Grammatika vychází, že uvnitř valů takových se nalézala stavení dřevěná a sice v hořejší menší ohradě knížecí hrad, na velkém ostatním prostoru pak domy čeledí, řemeslníků a jiných osadníkův. Tento rozdíl mezi hradem a městem samým (předhradím řečeným) lze na Budči dobře pozorovati. Vodu brali obyvatelé Budče snad na místě, kde se nyní říká na kašně. — „Kašna“ jest pole u pěšiny, jdoucí od kostela Budečského severozápadně k Mozolínu, ač i pověst vypravuje, že voda na hrad Budeč přitékala dřevěnými troubami z obce Cvrčovické nad Brandýskem vedené z tamnější studánky, odkud nynější pivovar středočeský vodu běře.

Kdybychom chtěli zvěděti, jaké bylo asi živobytí na Budči, musili bychom odložití všechny historie a chopiti se rýče. Jen zkoumání archeologické může nám objasniti prvé listy dějin Budečských.

Archeologické vědomosti naše o Budči jsou bohužel závisly na pouhé náhodě, uhodí-li se na něco při stavbě, při orání a ještě neujde-li to pozornosti, smíme očekávati aspoň něco.

Budeč považuje se v kruzích archeologických, jejíž střepy jsou shodny s Vyšehradskými v Praze, za nejdůležitější naleziště nádob na kruhu hrnčířském tažených. Krásné zachovalé popelníčky, nalezené v Zakolanech, daroval p. J. Felcman museu král. Českého. Mimo ty nalézáme je ve sbírkách p. J. Hellera v Zakolanech a ve sbírkách

Hospodářsko-čtenářského spolku „Kaplíř“ v Kolči, jakož i v archivů „Společnosti“ v Kovarech. Také brousky, kamenné mlaty a mlýny se tu nacházejí s kostmi zvířecími, spracovanými zlomky železných nástrojů, jako železný meč velké důležitosti, nacházející se ve sbírkách v Kovarech. Velký počet přeslenů, uhlů a zvláště zajímavě, šiška borovicová nalezena ve hloubce 3½ metru v zemi s popelem a střepinami na smetišti ve stráni nad Kovary. V Zakolanech nalezeny též tři obroučky s hákem při mrtvole, které náležely k okovu; takové okovy byly ukládány s mrtvolami do hrobu, jak bezpečně víme, v XI. a XII. věku v Čechách i na Moravě. Známe je též z Levého Hradce a Hrádku u Čáslavi. Zakolanské zbytky okovů jsou v museu král. Českého v Praze, kamž byla téhož nálezu odevzdána nádobka se zbytkem malého kousku plátynka, který se nám zachoval na ní přilepený. Také vykopáno několik popelnicěk úplně zachovalých v Kolči, jež klade konservator Kl. Čermák do X. věku. V cihelně Votvovické pod Zakolany vykopány s lidskými kostmi spony bronzové: Nálezy tyto nacházejí se ve sbírkách v Kolči. Při hledání vápence nad cihelnou v Zakolanech u Blevic uhozeno na množství hrobů rázu Únětického, které i jinde v okolí nacházíme. V blízkých obcích Blevicích a Vřetovicích nalezeno mnoho pamětihodných předmětů, jež se většinou roztratily. Též několik lidských lebek nalezeno, které dr. Matějka vkládá do pozdější doby českoslovanské 8—12 století. Veliké důležitosti objeveny hroby skrčených koster v Noutonicích, Zvoleněvsi, Želenicích a jinde v okolí.

To jsou asi všechny nálezy archeologické na Budči a v nejbližším okolí učiněné a nám známé.

Vedení jsouce jimi za souhlasu historie můžeme se odvážiti, abychom aspoň v hlavních rysech vylíčili život předků našich v krajině Budečské na základě známostí ze všech příbuzných nálezů. — Město Budeč bylo záhy obklopeno místy opěvněnými, aby byl přístup k němu stížen, jakž ukazují sama jména: Týnec, Újezd, Zakolany. Lesy husté — bory — chovaly dosti zvěře divoké. V domácnosti

měli pak lidé koně, krávy, kozy, ovce a drůbež; k hlídání byli tu psi, jichž ostražitosti bylo třeba, protože bylo mnoho vlků.

Obyvatelé živilí se orbou, neboť upražené obilí často nachází se v nádobkách hrobových. Pískovcové mlýny, na nichž mleli obilí, povalují se podnes na Budči; ale chléb byl hrubý a pískovitý.

Kůže zvířecí vydělávali na oděv a obuv; z kostí robili nástroje všeho druhu, jemné i hrubé. Nádobu hotovili z hlíny a z tuhy, ozdobujíce je vlnicemi a souběžnicemi všelijak, též zářezy, ornamentem routovým i jinak. Na dnech bývají vytisknuty vypuklé znaky. Kříž, kolečko, muří noha, mřížový čtverec, črty písmenám podobné a mnoho jiných. Nádobu tyto jsou pravidelně na kole dělány, tvaru hrncovitého, bez uch, s okrajem zahnutým.

Ze železa hotovili meče, nože, srpy, kladiva, sekery, ostruhy, hřeby, podkovy atd. Věci železné vyráběli, jak pravdě podobno, v Kovařích, kteréž mají jméno po řemeslnících, kteří asi hromadně řemeslo provozovali.

Silí len a konopí, jež sami spracovávali.

Ze šperků bylo nejvíce náušnic bronzových, které byly někdy potaženy stříbrnou mázdou. Ruce zdobily bronzové, stříbrné i zlaté prsteny. Vedle toho ozdobovali se sponkami, jehlicemi, přeskami, řetízky a jinými tretkami. Korále nosili skleněné (modré i zelené) a jantarové. Zlaté náušničky hroznovité nalezeny v Zakolanech, což poznamenáváme jako zvláštnost, neboť naleziště zlatých náušniček v Čechách byla jen as pro zábavu. (Na Hrádku u Čáslavi nalezeno jich na 30, na Levém Hradci o něco více.) A když někdo z obyvatelstva zemřel, byl se svými šperky pochován. — Dnes je poznáváme po esovitých kroužcích; později bývají přidány též denáry t. j. nejstarší mince české s nápisem.

Tím by byl v hlavních rysech popsán život dávných předků našich na Budči a okolí. Pořízen jest na základě celé řady příbuzných nalezišť se střepinami typu hradišť

(Burgvalltypus), hlavně však za pomoci výsledků, kterými byly odměněny vědecké výzkumy na Hrádku u Čáslavě a na Levém Hradci.

To však nám nesmí postačiti, spíše nám to musí býti pobídkou k důkladnému zkoumání vědeckému; to bude ovšem trvati celá léta a vyžadovati bude značného nákladu. Jen tak oživí se nám vybledlé písmo a podaří se přečísti starou historii Budečskou, ze které se dovídáme, jak předkové naši v krajině Budečské žili a své zesnulé pochovávali v dodách, kdy pohanství ustupovalo křesťanství. Tím se postaví starobylé Budči, na Budči nejkrásnější a nejtrvalejší pomník a bohdá pravdou osvědčí se slova historika českého † Václ. Vl. Tomka, že Budeč teprv sice za času Svytihněva I., ale vždy možná, že byla o mnoho starodávnější. —

Kostel sv. Petra byl na nejvyšším místě vystavěn z kamene v podobě rotundy a býval kromě pobožnosti též ochranným útočištěm v čase největšího nebezpečí. Vystavěn byl na počest sv. Petra, z kteréhož patronocismu můžeme se domyslit, že duch Metodějův a bohoslužby staroslovanské, nepřevládal již při dvoře knížecím, zejména již za Svytihněva, který přál obřadům a kněžím náboženství z Německa do Čech přivedeným.

Podací právo kostela budečského, jak se podobá, později královnám českým příslušelo. Teprve dne 15. července 1262 postoupila královna Kunhuta svého práva choti svému Přemyslu Otakarovi II. k vlastní žádosti jeho, kterýž je téhož dne a roku daroval kapitole vyšehradské ku prosbě, chtěje se takto odměniti za služby, jichž mu byl prokázal kaplan jeho Přisnobar, scholastik kapituly pražské a zároveň kanovník vyšehradský.³⁾ K záduší kostela budečského náležely platy v Blevicích, Kamenném Mostě, Pcheřích, Skuřích, Nosačicích (zaniklé osadě), Zakolanech, Brodcích, Volšanech

³⁾ Tomek, Dějepis města Prahy I. str. 404, Emlerova Regesta II. č. 1276 str. 549.

a Tejnici, k čemuž Jakub, probošt pražský, před r. 1273 plat v Kirchsu přičinil.

Hojné nadání kostela budečského bylo příčinou, že jej vyšehradský probošt Petr sám místo kapituly užíval a teprve po dlouhém sporu r. 1282 kapitule zase navrátil.⁴⁾

Duchovní správu vykonávali faráři, z nichž r. 1292 uvádí se Fridrich, kaplan Jana, probošta vyšehradského, jemuž probošt část pozemků v Kam. Mostě prodal, které farář po smrti kostelu vyšehradskému na shlazení hříchů svých odkázati slíbil. Když při kapitule vyšehradské r. 1320 kantorství zřízeno bylo, kanovník Fridrich, farář v Budči, daroval mu dědinu a mlýn v Kamenném Mostě, ustanoviv za to, aby každoročně na něho pamatováno bylo. Před rokem 1328 byl kostel budečský přivtělen k residenci, t. j. ku statkům, jejichž příjmy určeny byly k podělování kanovníků a duchovenstva kapituly vyšehradské.

Kdo a kterého času z kněží na Budči farářoval, není v knihách konfirmačních poznamenáno.

Rovněž o farní škole budečské žádné zprávy není.

Dne 23. dubna 1415 daroval Jan, řečený Dršfka ze Hnic, kopu ročního platu faráři budečskému u přítomnosti Henzlína, někdy nejvyššího zpovědníka při kostele sv. Víta v Praze. Roku 1394 sídlil na Budči stavitel Václav (Wenceslaus architector residensin Budecz), který 3. dubna 1393 s křižovníky pražskými smlouvu učinil, týkající se nějaké práce pokrývačské. Do válek husitských měl kostel budečský katolické faráře, kteří potom husitským ustoupiti museli, kteří zde do osudné bitvy bělohorské přísluhovali.

V aktách konsistoře utrakvistické připomíná se Michal, farář z Budče, který v r. 1554 s Bartošem, knězem ze Zvoleněvsí soudní při vedl.

Po roku 1620, kdy zase bohoslužba římsko-katolická byla obnovena, náležel kostel budečský, kterýž byl okolo r. 1663 důkladně opraven, jako filiální ku kostelu ve Pcherách

⁴⁾ Emler, Regesta II. č. 377 str. 146.

na panství a patronátu smečenském a přísluhovali tam kněží farního kostela ve Pcherách u Slaného a to:

1. Václav Šmejkal, až do r. 1630.
2. Hironim Figla, asi r. 1633.
3. Jan Nemanský, asi r. 1634, později farář u sv. Martina v Praze.
4. Augustin Rectoris, asi r. 1678, jenž zemřel jako děkan na Smečně.
5. Jan Dacžický z Heslova, později archidiaconus v Kutné Hoře.
6. Šebestian Prášek, kolem r. 1688.
7. František Tuhtovský, později děkan ve Slaném v r. 1690.
8. Michael Bernard Weissitz, r. 1709-1716.
9. Mathias Alexius Borecký, S. S. Theologia doctoratus Baccalaureus, kněz jubilovaný od roku 1716 až přes rok 1755.
10. Jan Václav Pellezius, jenž ze Smečna stal se farářem kvílickým, za kteréhož bylo beneficium budečské dne 28. srpna 1761 přičiněním tehdejšího vrchního purkrabí českého Filipa hraběte Kolovrata-Krakovského za samostatné ustanoveno a opět prvního vlastního administratora v osobě P. Dominika Pubetze od 1761—1776 obdrželo, neboť P. Pellezius, farář v Pcherách, až do své smrti titul faráře budečského nesl.

1. P. Dom. *Pubetz* byl r. 1778 jako první stabilní farář budečský ustanoven. Zemřel 15. dubna 1792. R. 1782 byl úřad purkrabství zrušen a právo patronátní kostela budečského přešlo na Zemský výbor.

Při ustanovení samostatného administratora kostela budečského a podle starého purkrabského výnosu odňat faráři ve Pcherách užitek a výnos z polí a příslušné štolý z přiřazených obcí fary kovarsko-budečské, jakož i desátků z obcí Kolče, Blevic, Mozolína a Tejnice, kteréžto obce mimo Třebusice r. 1761 od Pcher odděleny a ku kostelu budečskému přiřazeny byly až do r. 1784, kdy zámecká

kaple v Kolči s povolením smečenského vikariátu za farní administraturu zřízena a k ní Koleč, Blevice, Tejnice, Mozolín a Třebusice dne 30. ledna r. 1788 převtěleny byly.

Roku 1755 od kněze P. Boreckého nacházíme zapsané desátky odvedeného obilí a to: *Z Blevic*: V. Mlejnek (r. 1760 Jan Homolka), Fr. Kozel, Anna Blažejová, Jakub Böhm, Jan Duda, Marie Tomková, Václav Malý, Anna Dudová, Matěj Brtník, Jos. Kolářik. — *Z Kolče*, dle listiny ze dne 16. dubna 1729: Dvůr, patřící baronu Ubellimu ze Siegburku; sedláci: Matěj Mach č. 8., Josef Votruba č. 22., Frt. Čermák č. 31., Šimon Schuster č. 35.; chalupníci: Ondřej Fišer č. 11., Matěj Černý č. 18., Jan Jiří Richtr č. 23., Vojtěch Šubrt č. 33., Jan Hudeček č. 32., Michael Němec č. 27., Jakub Vacek č. 26., Václav Vacek č. 29., Jan Vlasák č. 28., Michael Šustr č. 30., Václ. Šubrt č. 34., Václav Grauman č. 36., Ondřej Svoboda č. 9., Jan Čermák. — *Z Tejnice* chalupníci: Matěj Richter č. 1., Matěj Vacek č. 2., Matěj Vacek č. 3., Jindřich Richtr č. 4. Dohromady z Kolče a Tejnice 2 korce pšenice, 2 korce žita, 2 korce ječmene a 2 korce ovsá. — *Ze Zakolan*: Šimon Černý, Jakub Zajíček, Kateřina Hrabalová, mlynářka, Frt. Kostka, mlynář.

2. Samostatný správce kostela budečského byl P. Václ. *Pukl*, kaplanovav 22 roků v Postupicích. Dne 6. července 1792 ustanoven farářem budečským a dne 30. října roku 1800 pro vlastní zásluhy a pro starobylost kostela budečského prvoděkanem jmenován (Protodecanus Budecensis). Zemřel ve všeobecné nemocnici v Praze dne 24. ledna 1805 a pohřben na Budči.

3. Arnošt *Werschhauser* — druhý děkan. Byl sedm roků v řádu kapucínů v Praze; za císaře Josefa II. sekularisován; byl 3 leta v Církvici, 5 let v Čáslavi kaplanem, 12 let lokalistou ve Veltrusích a pak jako bývalý hofmistr nejvyššího purkrabího ustanoven děkanem v Budči od r. 1805 do 14. října 1831. Pro velikou dobrotu trpěl nouzi, takže byl mu dán r. 1830 administrátor Jan Holovský z Chrášťan, pozdější farář v Hostivaři.

4. Jakub *Zůna*. Týž byl dříve kooperátorem ve Vepřku a 12 roků lokalistou ve Veltrusích. Pro churavost dán r. 1835 do výslužby se 400 zl.

5. František *Ič*, stal se děkanem v květnu r. 1835 a zemřel 29. června 1858.

6. Karel *Hausmann*, dříve farář v Kolči, stal se děkanem kovarsko-budečským v říjnu roku 1858, až do roku 1872.

7. Jan N. *Černohouz* ustanoven děkanem 3. července r. 1872 a přisluhoval na Budči až do 14. května 1890; znám jako spisovatel.

Josef *Cháb* narozen v Chaloupkách na Pelhřimovsku, kaplanovav 10 roků v Hostivaři, byl dne 1. října 1890 jmenován děkanem budečsko-kovarským.

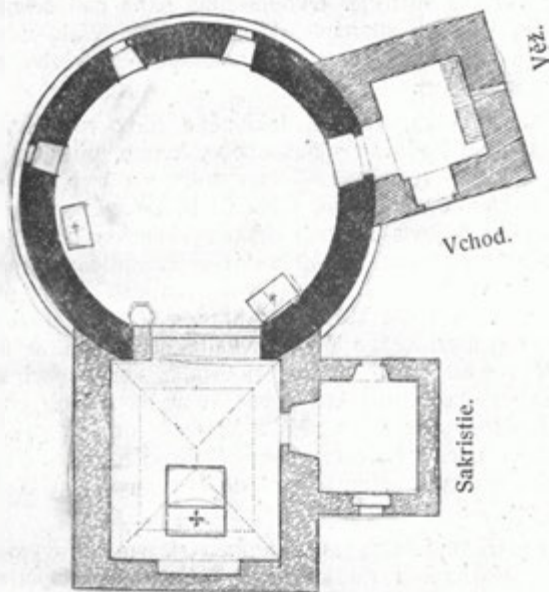
✓ Přistupmež nyní k místopisu:

Staroslavný kostel budečský⁵⁾ skládá se z rotundy a věže o něco později zbudované. Kruh, jehož průměr mezi 7·98 m až 8·64 m kolísá, jak při prastarých stavbách nezřídka se vyskytuje, prolomen jest vítězným obloukem, kterým po dvou schodech vystupuje se do poměrně prostorného presbyteria čtverhranného, Bernardem hrab. Martinicem vystavěného. Oko na české rotundy zvyklé bezděčně hledá zde na místo čtverhranného choru apsidu polokruhovou, jaká ve všech okrouhlých kostelích romanských se vyskytuje. Jelikož vítězný oblouk má ve světlosti 3·95 m, tedy skorem polovici průměru kruhu lodního, jak pravidelně u veškerých rotund bývá a také výška jeho s výškou apsid se shoduje, má se za to, že i budečský kostel míval polokruhovou apsidu, která snad pro skrovnou prostornost svou zbořena a nynějším nepoměrně velkým presbyteriem nahrazena byla. Při této úpravě dostalo se mu, jakož i oknům, lomeného oblouku, jak v oněch dobách z báječné neznalosti slohové rádi činívali. Původní zdívo zůstalo však nedotknuto. Rotunda jest sklenuta parabolicky

⁵⁾ Method, roč. 16.

plóskou opukou, čímž povstalo zdívo valně nerovně. Tři okna, loď osvětlující, příliš nízkou polohou zřejmě ukazují, že byla prolomena při nešťastné obnově asi v r. 1653.

Presbyterium.

Že věž nebyla s kostelem současně budována, souditi lze jednak z nepravidelnosti polohy neodpovídající ose rotundy, jednak i z původního okna, které se v boku věže k rotundě čelící, bez všelikého porušení zachovalo. Jest rozpůleno sloupkem, krychlovou hlavicí opatřeným, na které sedí sedlo šikmo nabíhající, v obou koncích polokroužkem okrášlené, attickou patku s patníkem zastupuje však hladký válec dřiku o něco mohutnější, z čehož se bezpečně poznává, že věž nebyla o mnoho později zbudována než kostel sám. Sloupek a ostění okna jsou z pískovce, zdívo

však z drobnějších vrstev opukových pravidelně kladených, z nichž i věž zbudována jest. Chatrné částky vyspravovávaly se však v pozdějších letech velkými čtverci pískovcovými, jak ve věži se spatřuje. Dvojnásobná okna nad sebou čelí ku všem čtyřem stranám. Sloupky jsou však u všech ostatních zazděny, očekávající vykoupení z vazby anebo nového nahrazení.

Na původní, značně nakloněné zdivo rotundy, jaké na prastarých budovách zhusta se vyskytuje, postavili nový kolmý válec či věnec přes 2 m vysoký, na kterém spočívá krov, jakého dříve nebylo, jelikož bání klenby bez všelikého krovu pokryta byla z venčí deskami kamennými. Stalo-li se tak na zatížení záklenků nebo z jiné příčiny, tvářnost rotundy z venčí tím podstatně porušena jest. Z téže příčiny opřena jest okrouhlá loď o čtverhranou věž zděným klínem, kterým roh mezi věží a lodí vybývající se vyplnil. A jelikož rotundě svrchu zdiva ubývá, povstal z venčí mezi věží a kostelem z obou stran kus rovné stěny na způsob chodby, která zvláštní střechou s věží a krovem rotundy se spojila, čímž dříve uvedené okno románské dosud zachované zvenčí se úplně zakrylo a jimiž nyní do podkroví nad kostelem se vchází. —

Kostel budečský jest obklopen starým i novým hřbitovem. Vejdeme-li do síňky, v dolejší části čtverhranné věže se nalézající, seznáváme, že je tmavá, neb jediné, střílně podobné okénko je zazděno. Dřevěné příkré schody vedou odtud na hudební kruchtu a dále na podkroví kostela a ke hranici, na kteréž jsou dva novější zvony zavěšeny.

Menší a starší zvon má tento nápis: Anno 1663 goss nich Nicolaus Löw in Prag. Pod tím: Tento zwon Lit Gest ke cit (?) a chvále pánu Bohu, blahoslawené Pannie Maryí SS. tým Petru a Pawlu k zádussi kostela na Budczy nákladem téhož zadussi w lethu Panie.

Na větším zvonu čteme: Letha Panie 1754 S po-wolením Geho Exell: P: P: hrabiete z Kolowratu Nej-wyssího Purkrabiho a tohoto chrámu Panie Patrona Zwon

tento lit a poswieezen Gest ke Czti a Slawie Boží a kniżat apořtolskich SS. Petra a Pawla s vlastním nákladem téhoř chrámu Panie za czasu Dwoji Csti Hodne-ho (?) knieze a farárze P. Matěje Alexia Boreckého a kostelníka starřího Matousse Czařlawnského.

Níže pak: Gusa a: Zacharia Dietrich Vetero Pragae; (to jest lit Zach. Dietrichem v Starém Měřtě Prařském). Na druhé straně: Antonin Frantiřek Trnka) Ten czas Nejvyšřího Purkrabstwi Hospodarsķi Direktor.

Mimo to jsou na zvonu vypouklá vyobrazení svatých apořtolů Petra a Pavla a znak kolowratský „orlice“.

Ze sínice kostelního vedou v levo později prolomené dvěře do kostela. Veřeje těchto dveří jsou kamenné, mají rovné nadpraží a jsou řlohu gotického z doby vladislavské.

Stupeň níže než sínice leží dlařba kostelní.

Z rotundy kostela vstoupíme po dvou stupních do presbyteria, k němuř přiléhá nová sakristie, beze všeho významu. Paramenty kostelní jsou novější a oltáře téř z mladří doby bez větří umělecké ceny. Hlavní oltář jest obnoven po požáru, jenř vnikl udeřením blesku 1872. Obraz sv. Petra a Pavla malován jest roku 1881 J. J. Dornhauserem. V rotundě samé v pravo jest obraz sv. Václava, v levo sv. Ludmily od Mařka r. 1827. Před dřevěnou kruchtou zavěřena jest umělecká řezba Krista Pána ze dřeva, pocházející asi ze 14.—15. století. Ač tělo hubené, přec jest skutečně pozoruhodno, s jakým porozuměním, citem a s anatomickou správností jsou propracovány některé části těla. Rozpnutí rukou jest zcela vodorovné, nohy nejsou přes sebe položeny — jak obyčejně bývá — nýbrř vedle sebe. Řezba tato vystavena na národopisné výstavě v Praze, velký obdiv vzbuzovala. (Obr. na str. nářl.)

Kamenná kazatelna jest uměleckým dílem a jak se zdá z jednoho kusu kamene zhotovena a reliřy z druhé polovice XVI. věku opatřena. V jednom poli jest dobrý pastýř: Kristus s beránkem na ramenou s letopočtem 1585, v druhém poli následuje sv. Petr a Pavel; vše dost ře-

meslně provedené. V prázdném poli pod barevným nátěrem nachází se vyškrabaný podpis: „Simon Lonicaen a Budcze Anno 1585“ a pod tím nedaleko „Jan Malnok (či Malrok) ozdobil 1677“ — 14. Juny;“ dle všeho patrně kazatelnu obarvil. Na levé straně v presbyteriu ve zdi u hlavního

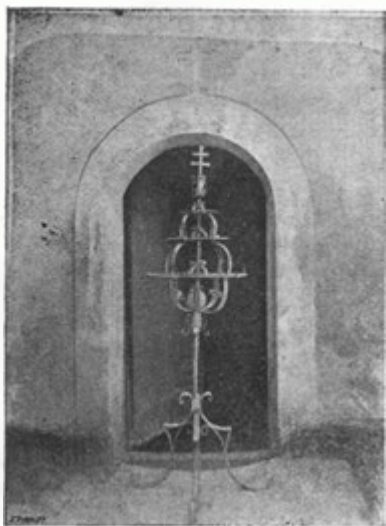

oltáře zasazen jest relif Madonky as 25 cm vysoký, jenž byl dříve umístěn hned vedle dosud zachovaného okna romanského pod pokrovím a péčí dp. Chába přesazen na nynější místo. — Kopule svatyně opatřena byla malbou freskovou, znázorňující oblaka s amorety, činila velmi dobrý dojem. —

Při obnově v roce 1905 nahražena malba kvádry, kterážto malba nešťastně volena. Zemský výbor hodlal kostel slohově opravit svým nákladem, kteráž úprava rozpočtěna na 24.000 K. Před tím ale měli osadníci přispěti na po-

stavení nového kostela v Kovarech, což ale odmítli a tím slohová úprava odložena na dobu pozdější.

Mimo tyto památné předměty jest v kostele železný kovaný svícen, pocházející ze 16. století. V lodi nalézá se šeredná kruchta dřevěná na sloupku spočívající.

Na západní straně zdi lodi ve výši čteme nápis, vyňatý z kroniky Hájkovy str. 65.

Kostel sv. Petra a Pavla na Budči byl, jak dříve udáno, roku 1800 na děkanství povýšen a měl roku 1900 osadníků a to: na Budči 7, v Kovarech 233, v Trněném Újezdě 388, v Zakolanech 471 a ve Votvovicích 974; úhrnem 2066. — Patronem kostela jest, jak dříve udáno, Zemský výbor království Českého.

Mimo kostel sv. Petra a Pavla býval na Budči ještě jeden kostel Panny Marie, o němž první zmínku učinil

kronikář Hájek. Kostelík byl již v 18. století ve stavu špatném. Úředně bylo nařízeno, aby byl prodán dražbou, ale nenašlo se kupce. Později jej koupil farář Pukel a kamene užil k stavbě nového hřbitova.

Kolem kostela samého jest na straně půlnoční hřbitůvek, na kterém se již nepochovává a na straně polední jest velmi úhledně upravený hřbitov pro celou farní osadu budečskou, dostavěný okolo r. 1820. Hřbitov svým podáním patří mezi památné „Žalovy české“, na kterém mnoho pomníků zdobí rovy budečských osadníků a vlastenců českých.

Slovutný buditel a vychovatel mládeže české Karel Amerling⁶⁾ zbudoval již za svého živobytí pro sebe a svojí choť Svatavu⁷⁾ hrobku, a když oba v Praze šlechtitný život svůj dokončili, pochováni jsou v připravené úhledné hrobce na hřbitově budečském. — Karel Amerling po celý čas svého života byl nejvřelejším ctitelem Budče, jak vysvítá z dopisu, zasláného ku slavnostnímu otevření nové školy obecné pod Budčí v Zakolanech, 23. srpna 1884.⁸⁾

⁶⁾ Karel Amerling, ředitel ústavu idiotů sv. Anny v Praze † 2. listopadu 1884.

⁷⁾ Františka Svatava Amerlingová, † 5. října 1887.

⁸⁾ Že napíšete na budovu školní „Obecná škola pod Budčí“ dobře jest a prozatím jináče býti nemůže, dá ale zajisté Bůh, že nikoli na dlouho, neboť pomyslí-li sobě, čeho já jen sám, co Budeč znám, jsem pro Budeč sobě napřál, již již více než nynější česká universita by tam stála, pokrývající kolem vše budovami, aby vskutku tam zaslouženě byla „Urbus Athenarum“. Jmenují-li nyní Němci sami Berlín die deutsche Athen a ctí-li dosud v Míšni: die deutsche Fürstenschule a je-li dosavad podobného zvuku a officia Budišín, dosud hlavním městem hoření i dolení Lužice, máme-li i z Ruska stvrzení pergamené v legendě o sv. Václavu atd. atd.; neví-li i svět klasický i dosud s mluvícími nádherami Akropolis (kterouž Vyšehradníci Angličané dávno již celou byli do Londýna, ba za Napoleona i Francouzové do Paříže odvezli) nic důstojnějšího k nynějšímu vzdělaneckému následování: tu přátelé drazí! věru nepochopuji, odkud se pro náš čas to fiasko vzíti má. Ano Řek a jeho Pegasus, kdyby svatého zázračného pramene, Hippokreny

První název: Budeč
Název dokumentu: Monografie
Autor: null
Editor: Švarc, Václav
Editor NF***
Strany: 21 - 24

Podmínky využití

MKP poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právkům. Využitím digitální knihovny MKP a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny MKP není možné bez případného písemného svolení MKP. Pokud budete tisknout a nechcete tuto první informační stránku, dejte kliknout na druhou stránku.

Městská knihovna v Praze
Václavské náměstí 1
157 02 Praha 1

knihovna@mlp.cz

Není místa v Čechách patrně tak starobylého, jako hradiště budečské se svým kostelíkem, neboť jest to památník srdci českému tak milý a vzácný, stojící na počátku dějin křesťanských, jako nejstarší mezník umy věrou posvěcené. Již přemnozí slavní čestí archeologové rozličně se pokoušeli, jako Václ. Krolmus, Erazim Vocel, K. Amerling a jiní na hradišti budečském archeologický výzkum provést. Než hmotné prostředky a skorem nijaká podpora z okolí, bylo toho příčinou, že podnik ten nikdy nevedl k cíli. V poslední době, kdy ve všech čelnějších obcích naší vlasti zakládají se spolky musejní k zachování a prozkoumání našich starobylých památek, učiněno i u nás několik pokusů. Pro tento zájem pořádána v Kolči spolkem „Kaplíř“ r. 1887 přednáška p. Kl. Čermákem, c. k. konservátorem v Čáslavi. „O zakládání krajinských muzeí a o nalezených předmětech z okolí Budče.“ Roku 1891 „O hradišti Budečském a jeho okolí“, panem J. Soukupem z Prahy v Zakolanech. V posledních letech uspořádáno našimi spolky, a hlavně mládeží školní, z blízka i ze zdálí, mnoho vycházek na Budeč. V roku 1896 založena z občan-

nebylo, zadupl by kdekoli v zem, a vytryskl by vodomět v nebetýčnou výši. Staré činy a staré pergamenty hezké jsou, ale což Duch svatý se ptá, šestero paprsků darů a šestero hříchů proti nim, jenž ani zde ani tam odpuštění býti nemohou! — Než přestanu mluvit a řeknu toliko, od padesáti skoro let, já červ hledám si k zakuklení na Budči lůžko a požehná snad Bůh, že Budeč „Duchem svatým a jeho školami i umami ano zázraky vybudí všude z Krista život bohatýrský odvěčný a na věky.“

Abyste, ale pánové draží! i sám učitel nahlédl mého horování příčinu, posílám Vám zprávu turnussní z roku 1883 o 12letém působení mezi zhola nevinnými nešťastníky hříšného našeho přeuceného kultivovaného člověčenstva, především naší vlastní, ano spolu-li trochu Austrie o mých zámyslech nevyhnutelných přečísti i uvážiti moci budete místní Vaší radou školní. Neradím, ale kolem toho kruhu více o mých řádkách mluvit, aby se to vše nezdálo býti přehnaností; dosti když prozatím: c. k. školní rada v Praze povolí název: „O b e c n á š k o l a p o d B u d ě í“ takorča pod křídly jejími; dosti bude, budete-li uvnitř budovy moci jako v klášteřích a ústavech jiných na rozmyšlenou napsati tu i tam:

stva Podbudečského „Společnost přátel staroslavné Budče v Zakolanech“, jež vzala sobě za účel:

- a) Oslavení tisícileté památky založení a zbudování Budečského kostela, spadající do r. 1905.
- b) Podporování snah, nesoucích se za vědeckým prozkoumáním Budečského hradiště po stránce starožitnické.
- c) Zřízení dobrých cest, aby Budeč z různých stran přístupnější se stala.
- d) Zřízení pavilonu turistům k odpočinku i k ochraně.
- e) Zalesnění holých Budečských strání.
- f) Postavení rozhleden a památníků na Budči i v okolí, aby stala se Budeč útulným a poučným místem výletním.
- g) Založení turistické stanice v Zakolanech.
- h) Založení musejních sbírek z věcí na Budči nalezených nebo k Budči se vztahujících.
- i) Vydání publikací o Budči tiskem i obrazem.

Při prvních valných hromadách „Společnosti“, konal přednášky „O Budči“ p. V. Dlouhý, říd. učitel v Zakolanech.

„Duch-li svatý zastíní Budeč, zbuduje tato nový z Krista svět“. —

„Budeč-li učila pravodatným deskám a věštбám vítězovým, o kž i nyní podobně poslouží Austrii pro národy všecky“.

„Budeč kž nejen bdí, budí a buduje, ale i pobádá k činům vlasti velebným“.

„Budeč-li svaté a světice vybudila před sty léty, kž i napořád vybudí bohatýry“.

„Nesmí-li se zlatá koruna bráti s hlavy vyučence svatého Václava, kž i učelišti jeho se neujme“.

„Budeč, kž to vždy cifrákem pro ethnagogium šťastné Čechie“.

Budeč sice již rozseta hojně po vlasti, kž ale i vlásti se naučí životem z Ducha svatého.

Zatím Bůh s Vámi, drahý pane učiteli! i s celou místní radou školní, což srdečně přejí oba zamluvenci červí,

oddaní

Dr. Karel a Svatava Amerling

V roku 1896 sepsán spisek „O Budči a jejích památkách“ V. Dlouhým, řídícím učitelem v Zakolanech, k uctění památky staroslavné Budče, pro kterouž snahu i spisek náš byl sepsán a všem ctitelům a poutníkům na Budeč zavítavším, věnován.

Ku 1000leté památce v r. 1905, vydán slavnostní spis „Budeč a okolí“, za přispění velikého počtu učenců a přispívatelů, za vrchní redakce pana prof. Eust. Gabessama, nákladem „Společnosti přátel staroslavné Budče“.

Dále vydal „Pohádka o Budči“, psanou veršem, pan V. Dlouhý, řídící učitel v Zakolanech, kteréžto publikace co nejvřeleji k rozšíření doporučujeme.

„Zastkvi se, milý a předrahý náš kraji budečský, v ráji zeleném; staň se upřímným hostitelem všem zavítavším; pracuj za své vlastní hospodářské obrození a za právo a svobodu všeho lidu českoslovanského“.

Dožij dalších 1000 let!

Píseň k sv. Václavu.

Svatý Václave!
vojvodo České země,
kníže náš,
pros za nás Boha,
svatého ducha!
Kriste eleison!

Ty jsi dědic České země,
rozpomeň se na své plémě,
nedej zahynouti
nám i budoucím,
svatý Václave!
Kriste eleison!

Pomoci Tvé žádáme,
smiluj se nad námi,
utěš smutné,
zažeh vše zlé,
svatý Václave!
Kriste eleison!

Duchovní píseň z 12. století.